

FÈLIX PONS I IRAZAZÀBAL

DISCURS DE CLOENDA DELS JOCS FLORALS DE 1981

«... Crec que la millor aportació que puc fer és la d'aquestes paraules, llegides precisament a Sant Andreu en la cloenda dels Jocs Florals de 1981. Malgrat la seva incorporació a un text, no han estat mai publicades i em sembla ben escaient que ho siguin en una revista de Sant Andreu. Amb el meu agraïment personal i el de tota la família Pons.»

(Fragment extret de la carta dirigida al president del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias, el 3 d'octubre de 1994).

Que la celebració d'uns Jocs Florals a Sant Andreu de Palomar hagi propiciat el record de Josep Lluís Pons i Gallarza no pot sorprendre ningú. Es tractava d'una associació altament probable, que qualsevol ordinador electrònic –sense necessitat de recórrer a la sensibilitat que ha impulsat els organitzadors– hagués aconsellat amb precisió indiscutible.

El que resulta més sorprenent i no tan explicable és la meua presència en aquest acte. Perquè estic segur que no em legitimen per parlar de Pons i Gallarza els meus llinatges, que podrien fins i tot fer-me incompatible amb la comesa. No sóc crític literari, ni historiador, ni biògraf. I no voldria ésser hagiògraf ocasional.

¿Quina pot ésser, doncs, l'explicació raonable que jo hagi estat convidat a fer aquesta breu però quasi obligada evocació de Pons i Gallarza?

La resposta no té cap interès personal, és senzillament la que ens ha de donar la clau –al meu entendre– per interpretar el sentit que els orga-

nitzadors han volgut donar a aquesta part de la celebració i, per tant, el senyal indicador del contingut obligat a les meves paraules.

Ho diré sense revolteries: he vingut com a mallorquí, amb l'únic títol que decorosament pot justificar-me: el de representar en aquests moments molts d'altres mallorquins, amb una representació precisa i contrastada. Venc, doncs, com a ciutadà de Mallorca a parlar a Catalunya de Pons i Gallarza.

Amb dues paraules el gran tema ens ha esclatat a les mans. Pons i Gallarza ofereix avui, a més de l'atractiu de la seva obra poètica i literària, a més de l'estimulant exemple de la seva dedicació professional a l'ensenyament i de la seva activa labor cívica en tants d'ordres i aspectes, un caire actualíssim, punt de reflexions que abasten les més profundes preocupacions: la seva condició de català-mallorquí o, potser millor, de mallorquí-català, interpretada amb una pacífica i suggerent naturalitat.

Tota la vida i l'obra de Pons i Gallarza traspuen l'equilibri d'una personalitat tan harmoniosament cisellada que en resulta imperceptible la circumstància de sentir, sense cap esquinçament ni gens de violència, a Catalunya i a Mallorca com a pàtria, sense confondre-les mai, però sense separar-les tampoc mai. I l'equilibri i l'harmonia anaven més enfora perquè aquest arreladíssim sentiment era compatible amb la creença que Catalunya era «la joia de l'Espanya» i amb la convicció que la resurrecció del sentiment mallorquinista s'havia de fer sense allunyar-se de la «nació espanyola».

Aquesta sí que és una herència que tenc assumida –no sé si per la via estrictament biològica familiar o per les influències socials i culturals–. Permeteu per això mateix que avui, quan aquest modestíssim mallorquí retorna, en ocasió no escadussera, a una Catalunya que també sent com a pròpia, prengui a Josep Carner les paraules de la seva emoció i digui que

«em sobta com un vi

la força tota vella i humil que ens agermana.»

La decisió de recordar Josep Lluís Pons i Gallarza té per a mi un significat cívic molt precís. Malgrat que pugui semblar el contrari, el gran protagonista de les rememoracions no és el personatge recordat sinó la col·lectivitat capaç de seleccionar les dades del seu passat i que, recordant i celebrant memòria de fets i persones, actualitza de forma permanent el substrat de la seva identitat. La Història i els seus personatges van arrodonint els seus perfils simbòlics a mesura que els pobles s'aglutinen al seu voltant. Els símbols no són simplificacions de la realitat sinó els vehicles que faciliten la cohesió de les comunitats.

Per tant, no em fa por dir que la figura de Pons i Gallarza té un contingut simbòlic evident. Perquè sé que aquesta afirmació no comporta una

absurda veneració mitificadora i alienant del personatge, sinó la definició del seu paper i del seu pes a la societat catalana i a la societat mallorquina del segle XIX.

Les fites de la vida de Pons i Gallarza ultrapassen l'interès estrictament biogràfic o la simple curiositat històrica i donen la pista de la permanència del seu record.

El seu naixement a Sant Andreu el 24 d'agost de 1823 i la seva mort a Sóller el 22 d'agost de 1894 són els expressius punts inicial i final d'una existència inequívocament mig partida entre Catalunya i Mallorca i a la qual va donar alta significació poètica cantant per igual «Lo treball de Catalunya» que «L'olivera mallorquina».

El fet d'ésser fill de pare mallorquí pels quatre costats i de mare castellana no va ésser obstacle perquè la seva educació a Barcelona fruitàs en una integració plena a la vida catalana. Però no una integració fàcil i simplista, sinó una integració als corrents de la «Renaixença», és a dir, compromesa radicalment amb una concreta perspectiva de l'horitzó de Catalunya i del seu necessari retrobament com a col·lectivitat diferenciada i amb personalitat pròpia.

El seu absolut arrelament cultural, professional i intel·lectual a Catalunya no era possible, com algú podria pensar, perquè s'haguessin romput tots els lligams amb la seva avior mallorquina. Ben al contrari, Pons i Gallarza seguia vinculat a Mallorca personalment i socialment. Tan vinculat que l'any 1852 es va casar amb una cosina seva mallorquina i que l'any 1861, a petició pròpia, va passar a regentar la Càtedra d'Història i Geografia de l'Institut de Palma, ciutat en la qual ja va residir la resta dels seus dies.

Però tampoc la circumstància de residir a Mallorca no va significar allunyament de Catalunya. A més de mantenir una intensa relació amb la vida cultural catalana, són exemples de la seva presència al Principat el fet que –ja establert a Palma– l'any 1867 rebés el títol de Mestre en Gai Saber i que els anys 1870 i 1878 presidís el Consistori dels Jocs Florals.

A Mallorca hi trasplantà el «renaixentisme» i s'aplicà amb realisme a una intensíssima tasca de redreçament col·lectiu a través de nombroses iniciatives, posant sovint Catalunya com a exemple.

Sembla que no hi ha res d'excèpcional en aquesta trajectòria de Pons i Gallarza, però és evident que, amb la discreció vital que diuen que li era inherent, ha quedat dibuixat un arquetipus insuperable de personalitat, cruïlla i gresol al mateix temps, en la qual es troben resoltes de forma coherent i natural tantes tensions que ara mateix, avui encara, per incomprensió, ignoràncies, incomunicació o malevolència, enterboleixen adesiara la definició de tot allò que tan clarament agermana Catalunya amb Mallorca.

Només per això valdria la pena estudiar i recordar Pons i Gallarza, tenir-lo present, actualitzar el seu exemple.

Però hi ha dos trets de la seva personalitat que mereixen ésser recordats.

El primer, l'extremada correcció que va imprimir a tota la seva obra però, fonamentalment, a la seva producció poètica. Ja he dit abans que no sóc crític literari i, per tant, no em pertoca jutjar aquesta circumstància. Si n'he fet esment ha estat per treure el fil d'una virtut que va més enllà del personatge.

Els homes de la Renaixença varen estar prou atents al tema de la forma. Aquesta atenció es féu després quasi bé obsessiva a l'anomenada «Escola Mallorquina». Pons i Gallarza, segons l'opinió més estesa, assoleix una rara perfecció, feta de pulcra exactitud. El rerafons, com es pot imaginar, no era el simple esforç o la tenacitat. Era una àmplia cultura, una infraestructura intel·lectual –permeteu l'expressió– preparada per intentar sempre l'obra ben feta, l'acabat escaient i arrodonit. Era també, per dir-ho planerament, l'interès de fer les coses bé.

Vist amb perspectiva, la doble perspectiva que em donen el temps i la distància, estic per dir que Pons i Gallarza, per aquesta tendència a la correcció, a l'obra ben feta, queda com un exemple de permanent referència d'una característica ben particular de demble català.

La insatisfacció davant la mediocritat o la vulgaritat, l'esperit de superació per distingir-se per la qualitat de les obres, l'exigència crítica i el rigor per dur-les a terme són virtuts catalanes que no s'han de perdre mai, perquè estan a soca-rel de la personalitat d'aquest poble. Les seves clares possibilitats de progrés, les seves específiques vies col·lectives només es poden mantenir a partir de la recerca permanent en tots els ordres –intel·lectual, social, artístic, econòmic– del rigor de la feina ben feta; només es poden mantenir si es conserva el nivell d'exigència que ha fet gran i esplendorosa la cultura catalana, considerada en el seu més ampli sentit.

Vull al·ludir, finalment, en aquesta ràpida evocació de Pons i Gallarza, en aquell aspecte de la seva personalitat que, potser, és el que més ha influït perquè el seu record arribàs viu i fresc fins a nosaltres.

Des del punt de vista convencional, Pons i Gallarza és una figura d'obra escrita més aviat curta. Però és evident que exercí un mestratge importantíssim. Ho sabem no sols per la qualitat dels seus deixebles i seguidors –bastaria citar Miquel dels Sants Oliver, Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera, Gabriel Alomar–, sinó pel testimoni inequívoc de tots aquells que reberen la seva influència.

Miquel dels Sants Oliver el recorda com a mestre i inspirador, com a home que comunicava afecció a la bellesa, a la poesia i a l'art. El cita com un «model de paraula pedagògica insinuant i mengívola, feta per a iniciar esperits i per a despertar en l'ànima dels deixebles les vocacions latents, les curiositats dormides».

Joan Alcover, l'any 1925 –més de trenta anys després de la mort de Pons i Gallarza– evoca el mestre i recorda que «un temps, quasi tota la nostra joventut es congregava al seu entorn» i «rebia estímuls i consells».

La capacitat per deixar aquesta empremta a personalitats tan exigents i escollides com les esmentades només es pot explicar intentant reconstruir la caracteritzada honestat intel·lectual de Pons i Gallarza, que enalteixen tots aquells que en varen ésser beneficiats.

No es tracta de fer ara la teoria del mestratge ni de consumir un tòpic entorn de lamentacions per la suposada falta de mestres que pugui patir la nostra societat.

El que fa falta són actituds que abominin fins i tot de les més mínimes i amagades manifestacions de sectarisme intel·lectual. No hi ha respecte més gran per als joves ni, per tant, horitzó més obert per a un poble que el de la llibertat. Aquesta llibertat que batega en la vida de Pons i Gallarza i que ell empra com a eina per a descordar totes les forces creatives quan es dedica a inspirar, a comunicar afeccions, a insinuar, a iniciar, a estimular, a despertar curiositat i vocacions. Mai a imposar o a manipular.

En resum i per acabar, voldria dir que evocar figures com la de Pons i Gallarza no és practicar arqueologia intel·lectual. És donar proves de sensibilitat però, sobretot, és fer evident l'instint de percepció d'uns orígens que han d'ésser actualitzats diàriament.

Pons i Gallarza, com he intentat dir, no pot ésser oblidat perquè les raons que ens fan recordar-lo estan als fonaments de les característiques col·lectives dels nostres pobles.

Rigor, exigència, tenacitat, estima de la llibertat, respecte intel·lectual, són virtuts en les quals forçosament ens hem de retrobar si no volem perdre la identitat.

És a dir, el sentit d'una àmplia ciutadania cultural comú, en la qual es fonen tots els recels.

Retorno al començament, quan invocava la meua condició de mallorquí per explicar la comoditat de la meua presència. Jo voldria que tothom sabés com es veu Mallorca des de Catalunya, com s'ha vista sempre. Jacint Verdaguer ens sorprèn amb una imatge fulgurant, de resplendors quasi picassianes, quan omple les retines del Rei en Jaume i diu:

«Ell gira els ulls a Mallorca
l'obira com un colom
nedant entre cel i aigua
vestida d'un raig de sol.»

Sens dubte la vida és més complicada que les flamarades líriques, però un poble culte sap que un dels valors absoluts de la vida és el de la bellesa. La germanor de Mallorca i Catalunya no és fruit d'un enamorament poètic, sinó d'una nissaga compartida. Pons i Gallarza n'és una de les més clares expressions.

Guardar i actualitzar el record de figures com la seva és garantia del manteniment de totes les nostres esperances.